

Pol stoletja!

Za nami ne hodi strahopetec naj nikar!
Naš pot je borba, žrtva, mučeništvo
in vodi skozi nevlito in vihar.
A. Aškerc.

Prosvetljeni vek! Pač dolga ti je bila doba, in danes, ko stopaš v petdeseto leto, slavi napredno učiteljstvo, slave pravi prijatelj napredka v šolstvu — tvoj jubilej. Oče misli učiteljstva, starosta slovenskega časopisja — tako ti zakličemo, ko boš slavil svoj petdesetletni dan obstoja! Ti si bil misel edinstva, ti naš vodnik, ti si kazal pot in določal smer slovenskemu šolstvu in učiteljstvu iz dobe v dobo. V zgodovini slovenskega ljudskega šolstva gotovo ne izgine tvoje ime, zakaj bil si zavetje slovenskemu učiteljstvu petdeset let in se boril za pravo onega dela kulturnega vprašanja, ki znači za naš narod „biti ali ne biti“ — boril si se za slovensko ljudsko šolstvo. Marsikateri učitelj bi omagal ob svoji borbi za šolstvo in stan, ko bi ne bilo tebe, ki si mu dajal moralne opore, moči in nasvetov in bodril slovensko učiteljstvo, naj se samo spne k svobodi in si samo pomore v tožnem položaju. In slovenska javnost — kakor bi čitala iz duše učiteljstva, je lahko vse zvedela iz tebe: kaj misli in čuti učiteljstvo.

Svoje prvotno delovanje je pričel „Učiteljski Tovariš“ na ožjem kulturnem temelju šolstva, dokler se ni razvil tako, da je pričel razreševati najširša kulturna vprašanja. V njem ni opaziti nikakega hinavstva, saj ni gojil osebnih kultov, zakaj ostajala mu je vedno sveta le misel in ideja, ki jo je skrbno in vestno čuval pod svojim okriljem toliko časa, da ni dozorela, prodrila in zmigala. Kultura mu je bila smoter, možat boj mu je bil sredstvo. Skrbno je negoval posamezna kulturna vprašanja, dokler mu ni priboril dovolj življenske moči, da se niso osamosvojila in pod rokami učiteljstva nastopila samostojno. S ponosom pa lahko gleda danes on na časopisje slovenskega učiteljstva! „Zvonček“, „Naša Bodočnost“, „Domače ognjišče“, „Popotnik“ — vse to je njega delo. On je negoval prvi misli posameznega lista, dokler se ni ideja dovolj okrepila, da se niso z duhom časa rodili vsi naštet listi, ki so danes temelj našemu delovanju v prosveti, šolstvu in vzgoji.

In danes? Pospel se je iz svojih prvotnih kulturnih stremenj že vtoliko, da stoji pred nami razvit ter ima postaviti na lastne noge še nekaj kulturnih vprašanj, ki sodijo v področje ljudskošolskega učiteljstva: stoji, da se bori za socialno pravo učiteljstva, da se bori politično za šolstvo.

V „Učiteljskem Tovarišu“ leži označena požrtvovalnost slovenskega učiteljstva; on bo pričal še poznim vekom o tej požrtvovalnosti, o borbah in globokih brazdah, ki jih je vrezalo naše učiteljstvo na neobdelano, skalnato narodno polje. In iz nekdanj neobdelanega narodnega polja poganja danes bogat sad. Ponosno je lahko učiteljstvo na svoje delo; zakaj samozavest, ki se glasi iz njegovega glasila, čisti in krepi ves stan. Učiteljstvo, samozavest ti je dala moč in pogum, da si žrtvovalo vse, celo lastno kri, v prid narodu in njega šolstvu, in le v samozavesti ti leži jedro dela.

A kakor zamolkel glas, ki provzroča disharmonijo čistih akordov, ki naj bi dajali učiteljstvu moč in pogum pri njega bojih za pravice šolstva; kakor veriga, ki oklepa roke učiteljstva pri njega težavnem delu, se opaža v zgodovini slovenskega učiteljstva in šolstva temno senco, ki nam kaže njega bedno stanje. Groza nas navdaja, ko opazujemo mogočno stavbo, ki jo je zgradilo ljudskošolsko učiteljstvo slovenskemu narodu, zakaj ta stavba je zidana z lastno krvjo in z gladom učiteljskega telesa. Ta disharmonija zveni že petdeset let slovenskemu narodu iz učiteljskega stanovskega glasila, in mili tozadevni glasi, ki jih poslušamo v prvih letnikih „Učiteljskega Tovariša“, se dandanes že izpreminjajo v obupen klic, zakaj vkljub vsem naraščajočim potrebam in stanovskim zahtevam je dandanes učiteljstvo na slabšem stališču nego je bilo pred petdesetimi leti — ti glasi se pa izgublajo v temi današnje dobe!...

In kaj si želo, učiteljstvo, za svoj trud in prizadevanje? Nisi pričakovalo nikakih dobrot nad črto pravičnosti; a gorje onemu, ki se je upal govoriti in zastopati koristi svojih tovarišev in šolstva, zakaj postal je žrtev razmer, ki so vladale v tedanji dobi in ki je bilo pred njimi treba varovati šolstvo. In ni bilo lahko nastopati kot urednik našega stanovskega glasila ter tako javno propagirati mnenje učiteljstva, ki je obsojalo ravnanje oblasti s slovenskim šolstvom in delo narodno-politiških strasti, ki so z njimi hoteli dušiti šolstvo in ovirati njega razvoj. Bili so to možje, ki po večini že počivajo v hladni zemlji, in dasi ga ni morebiti slovenskega inteligenta, ki bi znal pravično ceniti njihov trud, borbe in delo, zna jih pa prav ceniti učiteljstvo, ker ono ne preceňuje tega dela s stališča nacionalno-politiškega izkoriščanja, temveč ga ceni na podlagi svoje vesti in svojega srca.

* * *

Tema je vladala slovenskemu šolstvu in učiteljstvu pred dobo nastopa „Učiteljskega Tovariša“. Kakor četa brez gospodarja je tavalno slovensko učiteljstvo, obdano z ozračjem, napojenim z nemškim duhom, ki je vel po slovenski zemlji, in nehote se je oprijemal nemški duh slovenske dece. Dasi je pred njim izhajal v Celovcu „Šolski prijatelj“, vendar ta ni bil duša učiteljstvu, zakaj izdajani ni bil iz lastnih vrst. In vrli ustanovitelji „Učiteljskega Tovariša“: Andrej Praprotnik, Fran Gerkman in Janez Zorin, vsi učitelji v Ljubljani, so imeli dokaj neprimernost in borb za ustanovitev našega glasila. Vladni absolutizem je tudi po letu 1860. skrbno pazil na časopisje in se je mnogo premišljal, preden je dal dovoljenje za nove liste — to celo zaradi naslova.

Rojen je bil v temi. Ni prejel zaželjenega blagoslova, ki bi ga spremljal in varoval na težki poti. Konkordat mu je kum, ko se je rodil. Trnjeva mu je bila pot od njegovega prvega leta do današnjega dne, ko stopa v petdeseto leto svojega delovanja. Nima slovenska žurnalistika zapisati pojave, ki bi na tem polju prodrli vse zapreke in tako trdno vztrajal na svojem stališču od dobe črnega konkordata do današnje dobe prosvetljenega človeštva. Učiteljstvo je bilo tedaj pohleven suženj, šolstvo zatiralec slovenskega naroda, a oba sta stala pod pritiskom vsemogočnega plemstva in duhovstva, ki sta zatirala vsak socialni duh in pojav demokratizma v narodu.

In vstal je mož, ki se je postavil na branik slovenskega šolstva in učiteljstva. Razvil je svoj prapor, da reši slovenski narod tožnega jarma, ki ga je vanj uklepal gospodujoči German.

Andrej Praprotnik je bil mož, ki je postavil mejnik, kje naj se prične graditi poslopje slovenskega šolstva in omejevati nasilnost, kje naj se začne dajati pravice tudi slovenskemu učiteljstvu. V stremljenju za povzdigo šolstva se zrcali duša in mišljenje pravega učitelja, ker v šolstvu bo izkušal realizovati vse svoje ideale in jih tako udeležiti narodu in korist. Odločno in vestno je Praprotnik služil temu načelu in svoje nazore je uveljavljal v prvi (od 1861. do 1873.) in drugi (od 1882. do 1890.) svoji uredniški dobi „Učiteljskega Tovariša“, ki je z njim bodril svoje tovariše k delu.

Pretila je nevarnost nemškemu duhu! Stanovsko glasilu je okrepilo in javnost pomnožila narodno zavest učiteljstva, ki je tvorilo močan jez med šolo in javnim navalom nanjo. Spoznali so nemški aristokrati, da preko učiteljstva ne morejo priti do šolstva in vplivati nanje. Njih doba se je bližala koncu. Z vso ljutostjo so se zagnali v narodno čuteče in delajoče učiteljstvo; preganjanje se je vršilo v najširših mejah; korupcija, terorizem, denuncianstvo itd. — to so bila njih sredstva; javen pritisk je bila usoda vsega slovenskega narodnega učiteljstva...

Pozabiti pa ne smemo tudi onih, ki so računali z razmerami, zatajili svoj narod in se na podlagi izdajstev lastnih tovarišev spenjali kvišku in se okoriščali, ker namen jim je posvečeval sredstva. Oni so polnili renegatska nemškutarska učiteljska društva, takozvane „Zweigvereine“, ki so zanje agitirali nadzorniki in ves aparat deželnih šolskih oblastev.

Večina učiteljstva pa je vztrajala trdno in zvesto na svojem stališču, in njih stanovsko glasilu jim je dajalo moralne opore, da se niso vdali absolutistični strahovladi tedanjega časa. Padla je marsikatera žrtev; a ob nji se je ubil merodajni organ sam spričo gnušnih sredstev.

Vmes pa je preteklo že štirideset let, kar se je napravil postaven konec tlačanstvu in suženstvu šolstva in učiteljstva; a v resnici se je moralo učiteljstvo tudi po tej dobi boriti za svoje pravice, boriti za pravo slovenskega šolstva, kakor se bori za vse to še dandanes, ko še vedno državne osnovne zakone teptajo v prah.

Vpliv nemškega nasilja se je pokazal tudi pri uredništvu našega glasila. Andrej Praprotnik je bil tedaj tudi zastopnik učiteljstva v deželnem šolskem svetu. Ljute boje je imel tu prestajati, ko je moral braniti slovensko šolstvo pred njega tlačilci in krepko je moral braniti slovensko šolstvo in zagovarjati njega pravice v svojem glasilu. Praprotnik jim je bil trn v peti, zato bi ga radi spravili iz deželnega šolskega sveta. Strogo so pazili na pisavo „Učiteljskega Tovariša“, da bi s tem potlačili Praprotnika pod poostreni tiskovni zakon, ga tako spravili iz deželnega šolskega sveta in tu potem samovoljno gospodarili. Toda Praprotnik se ni vdal pritisku in je bil previden, zato je začasno oddal uredništvo „Učiteljskega Tovariša“ Mateju Močniku, ki je v njem od leta 1873. do leta 1882. vestno in pogumno branil pravice in koristi slovenskega šolstva; Praprotnik jih je pa brez skrbi dalje zagovarjal v deželnem šolskem svetu, kjer je deloval 24 let. Ko so se razmere ublažile, je prevzel uredništvo zopet sam.

Mož se je pri svojem poslu postaral in stopil po trudapolnem, velezaslužnem delu v prezasluženi pokoj. Uredništvo „Uči-

teljskega Tovariša“ je prevzel Andrej Žumer, ki ga je urejeval od leta 1890. do 1894. Ta uredniška doba je bila deloma mirna in slovensko šolstvo se je mirno razvijalo pod blagodejnim vplivom „Učiteljskega Tovariša“ in v rokah slovenskega učiteljstva.

* * *

Slovensko ljudsko šolstvo je bilo rešeno iz rok nemškega gospodarja. Toda tudi sedaj ni ostal njega razvoj brez borb in vplivov, zakaj Slovenci smo se pričeli razvijati tudi politično, a ta politični razvoj ni ostal brez vplivov na šolstvo.

Dobro so vedele politične stranke, da je učiteljstvo oni faktor, ki ni preko njega lahko priti do šolstva, zakaj v značaju učiteljstva leži značaj šolstva. Dalje so vedele, da je učiteljstvo nositelj prosvete in kulture med narodom in da imajo kulturne preobrazbe in izpremembe tudi znaten vpliv na politične razmere in provzročajo politične prevrate; torej je velikega pomena, da se učiteljstvo pridobi zase.

Bila je doba, ko sta učiteljstvo ob priliki zborovanja pozdravljali obe slovenski merodajni politični stranki in ga proslavljali kot nositelja prosvete in kulture med narodom.

Toda doba četrtega urednika „Učiteljskega Tovariša“ Jakoba Dimnika, ki je list urejeval od leta 1894. do leta 1903., ni ostala povsem mirna. Učiteljstvo je zadobilo s kulturnim vplivom tudi politični vpliv. Ostalo je zvesto napredku šolstva in kulture in je zato prišlo v konflikt s principi in načeli klerikalne stranke.

Leta 1896. je bilo učiteljstvo napadeno od klerikalne strani, in odtod naprej se je pričel bojevati „Učiteljski Tovariš“ tudi politično za korist šolstva ter se je razvil polagoma v šolsko-politiški list. Njega pedagoško-didaktično vsebino je pa prevzel „Popotnik“ in tako obvaroval notranji razvoj šolstva momentanih političnih vplivov.

„Pons asinorum!“ — S tem gorostasnim geslom je hotel korakati klerikalizem čez „oslovski most“ učiteljstva do šolstva, da zamori v njem vsak kulturni napredek, da zaslužni s pomočjo učiteljstva šolstvo in ga podvrži večni temi ljudstva, kar prija stremljenjem klerikalne stranke.

Toda našlo se je mnogo odpora. In namesto mostu je dobil klerikalizem v učiteljstvu močan jez, ki ne dovoljuje izvršiti atentata na dobrobit našega šolstva, zakaj učiteljstvo živi za kulturni napredek naroda in šolstva, ni pa prijatelj teme, v kateri edinole lahko vlada klerikalizem.

Do viška že prihaja ta boj, in že od Novoga leta 1903. ga vztrajno bije naše glasilu pod uredništvom Engelberta Gangla za pravice učiteljstva in dobrobit šolstva. Kakor nekdanj nemštvo v nacionalnem boju za šolstvo, tako se je sedaj klerikalizem v političnem boju z vso ljutostjo zagnal v učiteljstvo in ga hoče s svojimi korupcijsko demagoškimi sredstvi premagati, da pride tako do šolstva. Skrajno revolucionarno in nasilno je to gibanje, zato je nevarno sredstvo in ni moči reči, da se naš klerikalizem ravno z njim ne ubije kakor se je nekoč nemštvo, ker zgodovina nam podaja o tem premnogo dokazov.

Pa tudi tu ne smemo pozabiti onih, ki tvorijo res oni „oslovski most“ klerikalizmu, preko katerega je že jel korakati, da bi prišel do šolstva in ga zaslužil večni temi. Toda jačja od gonje klerikalizma je zavest učiteljstva, in veličastna je odporna večina. Trdimo, da bo ta most poguba klerikalizmu pri nas, zakaj lahko se zruši ravno, ko bo klerikalna moč v sredini mostu hlastno odpirala usta proti šolstvu, a tedaj pade in utone v valovih omikanega sveta! Zakaj ta most je sezidan s pomočjo izkoriščanja, gladnega položaja učiteljstva in sestoji razen iz koristolovnega temelja iz samih gladnih stebrov.

Ravno klerikalna gonja je zopet ojačila našo stanovsko zavest. Slovensko šolstvo se razvija na podlagi širše nacionalne ideje. Ob vzajemnosti in skupnih kulturnih stremljenjih učiteljstva tvori šolstvo gotovo bistveni del našega delovnega programa. Zavedajoč se tega, stopa učiteljstvo naprej, da razvije šolstvo do najpopolnejše oblike in ga napravi za vzgojitelja samostojnega in svobodnega človeštva.

* * *

Padle so za učiteljstvo že zdavnaj provincialne meje. S provincialnimi stanovskimi glasili učiteljstva: „Slovenskim učiteljem“ (glasilom učiteljskega društva za slovenski Štajer), „Solo“ (glasilom goriških učiteljev) je padel v učiteljskih vrstah tudi provincialni separatizem, in danes se združuje slovensko učiteljstvo edino in trdno pod praporom „Učiteljskega Tovariša“. Ono tvori danes v bistvu zedinjeno Slovenijo. Te združene Slovenije bistveni del tvori pa šolstvo, za katerega celokupno povzdigo se bori slovensko napredno učiteljstvo s pomočjo podrobnega osebnega dela, s pomočjo svojih društev in na podlagi svojih listov.

Jasno začrtana so pota našega delovanja in jasno je začrtana smer našega stajanja.

* Glej: „Časnikarstvo in naši časniki“, str. 85.

novskega glasila: boj za socialno in narodno pravo učiteljstva in naroda, boj za politično pravo učiteljstva in naroda, boj za pravo dobrega šolstva pod geslom: „Iz tožnega mraku naprej nam kaže pot na svobodno ravan duha človeštva!“

Učiteljstvo pa, zbrano okolo njega, ki stoji že pol stoletja na braniku slovenskega ljudskega šolstva, stopa pod praporom demokratizma za njim — naprej!

Branistan.

50 let tovarištva.

„Učiteljski Tovariš“ praznuje 50 letnico svojega delovanja med mnogoštevilno družino učiteljev in učiteljic v slovenskih pokrajinah. In velepomemben je trenutek, ki dopolni, zaključí dobo 50 let duševnega proizvajanja na polju ljudskega šolstva, na polju naših stanovskih interesov.

„Učiteljski Tovariš“ je vedno rade volje odpiral svoje predale duševnim doneskom štajerskih slovenskih učiteljev in učiteljic. Gre mu, da se ga spominjamo s stališča uma ter s polno, srčno simpatijo.

Krasno ime, najlepši naslov nosi naš stanovski list. Kaj je lepše, kaj plemenitejše na zemlji kakor pravo, odkrito tovarištvo in njega gojitev? Materialne dragocenosti so redke in redke so tudi duševne čednosti, na čelu jim tovarištvo.

Zrnca zlata v sivem pesku se zablišči telesnim očem oddaleč, in tovarištvo napram še mrzlim srcem se zablišči duševnim očem kot biser olikanega človeštva.

Vemo sicer, da nam tečejo leta tovarištva kakor trenutki veselja, in vemo, da tečejo trenutki mrznje, sovraštva, prepira, gonje kakor leta trpljenja. Toda ljudje smo, navezani preveč na realnost zemlje in upreženi preveč v borbo za veljavo, za obstanek.

Premalo jih je, ki vedo, da je človek človeku vse. Premalo jih je, ki vedo, kaj je tovarištvo in na čem sloni.

Tovarištvo ni samorasla čednost. Ne morem biti tovariš človeku, ako ne vem ali nočem poznati njegove človeške usode ter je ne ogrevam s svojo srčno toploto. Poznanje in upoštevanje usode sotrpina človeka, pravično in stvarno resnično vmišljenje krog misli sodruga ter dobrohotno pomaganje do boljših razmer je pogoj in jedro tovarištva.

Do takšnega spoznanja in uvidenja pogojev človeške sreče je dolga pot, je dolga pot odgoje do človeštva. Prosvetljenost duha in olikanost čustva sta smoter odgoje. In kdor se trudi prosvetliti glavo in olikati srce, goji pravo tovarištvo med ljudmi.

50 let že nabira „Učiteljski Tovariš“ misli o potrebnosti in veljavi duševne prosvete, ter jih nudi čitateljem v pretres in porabo, misleč in vedoč, da le duh vlada svet.

Kakovost družabnega življenja je odvisna od kakovosti mišljenja in dejanja, a to je odvisno od izobrazbe duha v smeri na spoznanje, hotenje in čutenje. Razum sam je hladen, celo mrzel. Le razum za resnico v zvezi z razumom in čustvom za lepo in blago ima največjo veljavo za duševno srečo človeka.

Stopnje duševne popolnosti vidimo v občevanju človeka z ljudmi, ki mislijo drugače. Naravno pripisuje človek sebi in stanu, ki mu služi, največ pravice. O nasprotniku kaj lahko misli, da je sovražnik resnice, ki z njim se razgovarjati o resnici ni umestno. A to ni prava pot iskanja resnice. Ne smeš se vdati, ljubi tovariš, medlosti ne udobni resignaciji; ne smeš se vdati jezi, ki tebe onečasti, a pri drugih zbudi zlobno protivje. Glej, da si pridobiš potom duševnega razvitka tisto stopnjo izobraženosti, ki pridobi sodruga v okrožje resnice v trenutku, ko si se njemu vdal, preziraje sredstvo praznih besed.

Toda šolstvo vseh vrst in stopenj je edino sredstvo odgojevanja in izobraževanja človeka. Vsakdo teži naravno po znanju, in kdor ga zavira in zametuje, stori to proti svojemu prepričanju iz raznih vzrokov. A mi se ne oziramo na mnogovrstne spletke dejanskega življenja, ki zmedejo pojmove o potrebi šole. Mi ostanemo pri prvotnem in pristnem pojmovanju „človeka“, ki ne oceni človeka po rodu, bogastvu i. dr., ampak po stopnji duševne kakovosti.

Razen pameti imamo učitelji še tudi strokovno izvežbanost, ki z njo negujemo otroškega duha ter vplivamo na dorasle.

Pedagoška načela so iskali in našli razni veleumi, ki so razmišljevali o človeški usodi in nalogi na zemlji.

Toda kakor se protivijo nekateri verskim resnicam, tako se protivijo drugi zdravim načelom odgoje in pouka. Kakor kvas le polagoma dviga obilico testa, tako prodirajo le polagoma vzvišene misli prijateljev človeštva. Razmerje med številom bistrih glav in toplih src ter med številom duševno zaostale množice je neugodno. In lažje je, iskati na mislih veleuma pogreške in hibe kakor pa njih dejansko ustvarjati med občinstvom. Vendar so načela pedagogov in drugih mislecev neprominljiva. Prodirajo, a prodirajo polagoma, ker je du-

ševna razdalja med veleumi in duševno navadnimi ljudmi prevelika. Veleumi lahko hitro in enkrat mnogo ponudijo, a človeštvo ni pripravljeno shvatati toliko duševne hrane hipoma. Neštevilno raznih shvatanj in mnenj, neštevilno ugovorov in pomislov nastaja, a jedro vsega stremljenja: „Človek, uči in bistri svojo glavo, olajaj svoje srce!“ ostaja vendar le na dnu in na površju toka zmot.

Zmote poravnati in pomanjkljivosti na šolstvu odpraviti je poklic našega stanu. A posamezni učitelji bi lahko zabredli na različna, morebiti nasprotna pota delovanja, če bi ne imeli skupnega cilja, ne skupnih sredstev pri izvrševanju svojega poklica. In da se zavedajo učitelji pri izvrševanju ljudskošolskega poklica istih dolžnosti in istih pravic in da se poslužujejo istih izvrševalnih sredstev, to omogoči jih združitev in tvori pravo stanovno tovarištvo. V združitvi vseh ljudskošolskih učnih oseb v svrhu doseganja istega smotra pa leži jamstvo duševnega, splošnega napredovanja.

Vsako pridobitev je treba pridelati ali priboriti. In da ima ljudska šola danes veljavo in ustroj, ki ga ne moremo ugodno primerjati s šolo pred 50 leti, je dejstvo. Visoka veljava ljudske šole za materialno in duševno kulturo človeške družbe se spoznava vedno dalje in boljše. Danes ne odgajamo dečke le v to, da bi bili zvitejši domobranci v pogubo bližnjega, marveč želimo, da bi bili izobraženi domoljubi, ki rabijo svoje moči v prid svojega in splošnega gospodarstva, v prid svoje in javne duševne sreče.

„Učiteljski Tovariš“ gleda nazaj na dobo svojega rojstva in primerja takratne šolske in družabne razmere s sedanjimi. Velik napredek in mnoge pridobitve vidi, a končne zadovoljnosti ne pozna. Na polju bojev za ideale pomeni zadovoljnost zastanje, in pri zastanku prične nazadovanje. Zadovoljen je lahko z ozirom na preteklost, a bodočnost nalaga novih skrbi.

Neustrašeno in z vso vnemo je gojil in netil naš list od nekdanj prijateljstvo in tovarištvo med učitelji po geslu: Vsi za enega, eden za vse. Največja njegova zasluga je, da je zbudil med učitelji slovenskih pokrajin čut celokupnosti, čut prijateljstva in ljubezni, ki je bil povod in vzrok ustanovitvi dične „Zaveze avstr. jugoslov. učiteljskih društev“.

V tesni združitvi stanovnikov in sotrpinov in naših prijateljev bodimo eden drugega k razumevanju ljudskošolskih interesov in krepimo si voljo. Vemo, da jedro človeka ni razum, ampak volja. In naše glasilo „Učit. Tovariš“ je razumen branitelj šolskih načel in voljen zastopnik učiteljskih vprašanj.

V dobi, ko je začenjal izhajati „Učit. Tovariš“, so bile šolske razmere tudi na Štajerskem slabe. A istega leta je absolutizem nehal in nastopila je ustava. Čast gre takratnemu štajerskemu dež. zboru, ki je pokazal razumno naklonjenost napram ljudski šoli. Odpravil je šolske patronate. Na teh mestih so stopile občine po šolskih odborih. Tako so dobile občine več prilike do pečanja s šolo in več zanimanja do nje. Nekatere občine so priznavale zaslužnim učiteljem osebne doklade. Dovolile so ustanove za obiskovanje učiteljskih shodov.

Nekatere so zahtevale razširjenje šol. Druge so dale učiteljem stanovanje. Tako se je pričelo že l. 1860. izboljšanje vnanjih šolskih razmer na Štajerskem. A do izboljšanja notranjih, učnih razmer, do preuredbe poučevanja z ozirom na snov itd. je trajalo še 9 let.

V tej dobi so se sklepale peticije za izboljšanje ljud. šolstva po vseh kronovinah Avstrije in prihajale v obilici državnemu zboru. Štajerska je bila že takrat med probujenimi prijatelji šolstva in njeni učitelji so bili med prvimi bojovníki za napredek. Graški učitelji in učitelji sekavske škofije so poslali obširno in jedrnat peticijo, ki jo je predložil drž. zboru znani prijatelj ljudske šole dr. Peter Trumer. Čast gre tudi takratnemu štajerskemu časnikarstvu, ki je krepko podpiralo težnje učitelstva. Dokaz, da je bilo občinstvo duševno probujeno in je hrepenelo po splošnosti omike. Graški časnik je izpregovoril učiteljem pomembno besedo. Pisal je: „Učitelji, prosite za izboljšanje ljudskošolskih razmer in prav storite. Jare, ki ste ga nosili nekdanj in ga nosite še sedaj, je grozen. Prokletstvo so doživeli, ki so vas kot hlapce teptali. Toda vaše verige so zlomljene, zob časa jih je pregloidal, vaš cesar in ljudstvo bosta skrbela za vas. Očividno je, da je vrlo šolstvo sreča narodov in steber ustavne države. Vsa krivica se bo popravila, dalo se vam bo, kar si zaslužite; dalo se vam bo brezskrbno življenje, da se boste pripravljali na pouk, služili vzvišenemu poklicu, korakali in živeli z duhom časa in koristili občinstvu.“

A če boste enaki državnim uradnikom, ne bomo zadovoljni s samim klatenjem metodne knjige. Več bomo zahtevali kakor sovražniki svetlobe, ki ne želijo ničesar več ali iz principa poneumnevanja ali zaradi prevzetnosti in previdnosti nočejo, da bi jim zrastle učitelji do ušes ali čez glavo. V bodočnosti hočejo vsi stanov brezizjemno pošiljati otroke v javne šole in hočejo, da se vam da državljanska omika, če naj odgajate

državljane. Četudi se ne morejo podavati v ljudski šoli logika, fizika, svetovna zgodovina i. t. d. v višješolskem obsegu, vendar bomo zahtevali to od učiteljev, da bodo znali misliti. Vaše peticije kažejo, da znate že sedaj misliti in to je naše veselje. Le navzgor in naprej tedaj, vi, prijatelji ljudstva — le pokoncu vsi, ko se prične svitati in daniti. Pomagali vam bomo — a pomagajte si tudi sami! Berite mnogo! Mislite bistro!“

Tukaj ne moremo zamolčati dejstva, da takratni štajerski učitelji niso poznali narodnega nasprotstva. Vse korake so storili nemški in slovenski tovariši skupno edino le s stališča stanu.

Splošno navdušenje in veselje v naprednih vrstah prebivalstva je zavladovalo l. 1869, čigar 40 letnico smo praznovali letos. Novi šolski zakon je našel na Štajerskem že pripravljena in prijazna tla. Krajni šolski sveti so gradili primerna šolska poslopja, so kupovali učne knjige in druga učila, ustanovili so knjižnice za učence. Okrajni šolski sveti so podpirali ubožnejše občine, marljivim učiteljem so dajali osebne doklade. Vse je skrbelo, da bi se čimprej udomačil novi šolski zakon. Temu nasproti se je trdilo že takrat, da bodo ugonobili šolski troški občine. Toda zaradi šolskih doklad ni prišel na boben kmet in občine so bile vesele imeti lepe šole. Da bi bile šole prokletstvo za ljudstvo, tega na Štajerskem ni rekel nihče. Stopnja duševne izobraženosti in resno poznanje potreb sta jamčila za lepše mišljenje.

Zahtevam novega šolskega zakona so se odzvali učitelji brez ozira na vse drugo. Ustanovila so se učiteljska društva z edino nalogo, pospeševati in posredovati med člani znanstveno naobrazbo in srčno tovarištvo. Bilo je duševno gibanje živahno kakor l. 1848. Prej grešna in preganjana telovadba je postala „disciplina amabilis“. Že l. 1868. je prišlo o velikih počitnicah 64 deželnih učiteljev v Gradec, da se nauče šolske telovadbe. Tečaj je trajal 4 tedne in troške so pokrivali udeleženci sami. Med njimi je bilo mnogo Slovencev. Splošno stremljenje po večji naobrazbi je bilo toliko, da so nekateri knjigotrci v času 1869—1870 prodali več knjig, kakor prej v teku polstoletja.

Štajerski dež. zbor, okrajni in občine, a tudi posamezni šolski prijatelji so podpirali duševno gibanje moralno in gmotno. Deželni štaj. zbor je povišal plače vsem podučiteljem na letnih 100 gl., to do stalne uravnave plač. Znani izobraženci so se žrtvovali za znanstvena podavanja na korist učiteljev. Nekateri so podajali brezplačno cela polletja. Prvi med njimi so bili: dr. Matija pl. Vrečko, dr. Evgen Netoliczka, dež. šol. nadzornik Vinko Adam, šol. svetnik Henrik Noč, vlad. svetnik dr. Fran Ilwof, šol. svetnik dr. Lukas, profesorji dr. Hofer in Ravter. Častno so netili ogenj za novi šolski zakon.

Ogenj navdušenosti je trajal naprej rastoč, ogrevajoč in prosvetlajoč človeške duhove. Prinašali so sicer tudi na Štajerskem marsikaj, ki naj bi ugasnilo plamen vnetosti za šolo. Toda plamen je bil premočen, namenjeno gasilo se je izpremenilo v vročini ljubezni do omike v paro, ki je izginila brez pomembnega sledu za šolstvo.

In v resnici ni mogoče drugače. To nam napoveda zdrava pamet. Stvarnik človeka je vseveden. In če je ideal človeške popolnosti njegov Stvarnik, potem se bliža človek Stvarniku tembolj, čimveč ve in zna. A človek ve in zna temveč, čimveč se je šolal. Druge logike učitelji na polju duševnosti ne poznamo in ne moremo si misliti, da bi bila nevednost sreča človeštvu.

Žal, da zahteva ta najlepša, najpreprostejša resnica, ki jo spozna vsak človek, toliko boja za pripoznanje, toliko nepotrebnega obrekovanja, toliko polemike v raznih časnikih. Človek bi lahko obupal, če bi obup pomogel do boljšega. A ne obupati! Glava bodi naša skrb, da je ne premaguje ostalo telo. Glava! Ozri se nazaj, a glej naprej in navzgor!

In ti, glasilo naše, Učiteljski Tovariš! Obupa ne poznaš, polemiko gojiš že let nad petdeset. Polemika živi, živeča vedno bo, če tudi bi izhajal še let sto in sto. A jo tvoj um bistri, in srce jo blaži, da stvar se bo jasnila, ne jeza se gojila. Tako si vedno storil, tako boš dalje storil. A temu ti častitamo, z razumom pripoznavamo, da mnogo storil si za nas, ko vzdigal si za nas svoj glas. Le vzdigaj še vnaprej svoj glas, bojuj se še vnaprej za nas. Le rasti še in cveti, da gledal boš učitelje, duševno v stan zedinjene, v tovarištvu srčno zvezane. Obitelj smo učitelji, tovariši v obitelji: A ti nam krepko gospodariš, pri srcu nam in naš „Tovariš“.

Avgustin Požegar.

Naša gospodarska organizacija.

Vsi za enega, eden za vse!

Če se ozremo v zgodovino ljudskega šolstva za 50 let nazaj in premotrujemo njega gmotno stanje, zapazimo, da se je moralo učiteljstvo ves ta čas boriti za skor-

jico vsakdanjega kruha. Najslabše se je pa godilo učiteljstvu v dobi konkordata in nič bolje se mu zbog velikanske draginje in pa zbog brezsrčnih vladajočih strank do učiteljstva ne godi tudi danes.

Te neznosne in obupne razmere so prisilile učiteljstvo, da je seglo po samopomoči in se začelo gospodarsko organizovati.

Oglejmo si поблиže svojo učiteljsko gospodarsko organizacijo, nje ustroj, namen in razvoj.

1. Vdovsko učiteljsko društvo.

V dobi konkordata je bil učitelj brezprava para. Slabo se mu je godilo; stradal je in umiral gladu on in njegova družina. Ta je morala po smrti učitelja-očeta prosjati od hiše do hiše, zakaj učiteljeva vdova, četudi je bila oblagodarjena s kopico nepreskrbljenih otrok, je imela v dobi konkordata golih 48, reci: osemindeset goldinarjev, oziroma 96 kron pokojnine, ki ji jo je moral plačevati naslednik njenega pokojnega soproga!

Te žalostne razmere so napotile tedanjega deželnega šolskega nadzornika dr. Frana viteza Močnika, da je z Andrejem Praprotnikom izprožil misel za ustanovitev „Društva v pomoč učiteljem, njihovim vdovam in sirotam“. Poveril je tedanjega škofijskega šolskega ogleda Jurija Savaschnika, da je povabil potom posebne okrožnice učiteljstvo za pristop k društvu. Pravila za novo društvo je sestavil na podlagi podobnega društva, ki so ga imeli štajerski učitelji, učitelj tovariš Fran Gerkman, ki še danes živi v Ljubljani in se še vedno z največjo vnemo zanima za učiteljsko organizacijo.

To je bilo leta 1860.

Na prvem občnem zboru, ki je bil s škofijskim razpisom z dne 19. oktobra 1860. leta sklican, so bili izvoljeni v odbor ti-le tovariši: Andrej Praprotnik, Fran Gerkman (tajnik), Martin Ivanetič, Janez

Josip Traven.

Zorin, Janez Eppich, Mihael Putrich (blagajnik), Leopold Belar in Anton Nedved. Namestniki so pa bili tovariši: Jakob Schott, Josip Stöckel, Josip Štupar, Leopold Cvek, Fran Raktelj in Karel Krištof.

Društvo je začelo poslovati dne 1. novembra 1860. l.

Prvi predsednik društva je bil Jurij Savaschnik. Dasi je imel v odboru blagajnika, je vendar sam pobiral in shranjeval denar, ki ga je pa s svojim denarjem vred založil v trgovino tedanjega trgovca Josipa Gregoriča.

Na odločno zahtevanje učitelja Mateja Močnika se je sklical občni zbor, ki naj da račun o imetju društva. To se je zgodilo: vendar Savaschnik ni užival zaupanja učiteljstva in je bil namesto njega izvoljen predsednikom ravnatelj Karel Legat.

Ko je bil Legat imenovan kanonikom v Rudolfovem, je postal društveni predsednik prošt Anton Jarc, blagajnik pa učitelj Matej Močnik. Jarc-Močnikova doba je bila zlata doba tega društva, čeprav je Jarc nesrečno spekuliral z društvenim denarjem na borzi, vendar društvo ni bilo na izgubi.

Za Jarcem je bil izvoljen predsednikom Srečko Stegnar, ki je bil s Praprotnikom, Gerkmanom, Zorinom in Močnikom vred organizator in probuditelj slovenskega učiteljstva.

Za Močnikom je postal društveni blagajnik učitelj Josip Cepuder.

Ko se je Stegnar preselil v Maribor, kjer še danes živi, je bil izvoljen predsednikom tovariš Juraj Režek, ki še danes opravlja to častno mesto s prirojenom mu taktičnostjo in vestnostjo. Društveni blagajnik je danes tovariš Jakob Furlan.

Društvo ima danes okroglih 130.000 kron imetja. Nakelski nadučitelj, tovariš Josip Traven, ki je dne 30. marca l. 1906. umrl, je zapustil društvu 9000 K. Blag mu spomin!

Danes ima društvo 112 članov ter podpira 31 vdov in 28 učiteljskih sirot.

Vsaka vdova prejema po 200 K na leto, sirote pa po 60 K.

Čast in trajen spomin njim, ki so to blagodejno društvo ustanovili in podpirali!

2. Učiteljski konvikt.

Z „Vdovskim učiteljskim društvom“ so dobile podporo v prvi vrsti učiteljske vdove; tem je to društvo tudi namenjeno. Sirote se podpirajo s tem društvom le s primerno malo vsoto, ki pa postane pri večjem številu otrok za vdovo, oziroma za sirote vendar blagodejna. A ta podpora je mnogo premajhna, da bi pošiljala vdova te uboge sirote v mesto v srednje šole. Da se pa učiteljskim sirotam in sploh učiteljskim otrokom pomaga tudi v tem oziru, zato je ustanovila sedanja učiteljska generacija „Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta“, ki mu je namen, zgraditi v Ljubljani poslopje, v katerem se bo skrbelo za učiteljske sirote in otroke, ki se bodo šolali v Ljubljani, v moralnem in gmotnem oziru kakor v uravnanem očetovem domu.

Misel za ustanovitev tega društva je izprožil l. 1891. podpisane, tedanji urednik „Učiteljskega Tovariša“ Andrej Žumer, pa je to idejo z vso vnemo in doslednostjo podpiral v „Tovarišu“.

To je bil začetek za ustanovitev tega društva. Temeljni kamen so položili Moravški hospitantje, in sicer tovariši: Janko Toman, Matija Janežič, Fran Rojina, Božidar Čampa, Fran Razpotnik in Valentin Bernik. Le-ti tovariši so zložili ob priliki hospitacije v Moravčah deset kron in jih poslali upravniku „Učiteljskega Tovariša“, rajnemu Francišku Kokalju, da jih naloži za „Učiteljski konvikt“ v hranilnici.

To je bilo meseca junija 1893. leta.

Druge vsoto v ta namen, in sicer 106 K, je pa poslalo „Društvo učiteljev in šolskih prijateljev logaškega okraja“.

Leta 1894. je sestavil podpisane pravila „Društva za zgradbo učiteljskega konvikta“. Na prvem občnem zboru, l. 1895., je bil izvoljen predsednikom društva rajni Andrej Žumer, ki je opravljal to častno mesto z veliko požrtvovalnostjo in z največjim navdušenjem do svoje prerane smrti l. 1902. V zgodovini tega društva ostane zapisano Žumrovo ime z zlatimi črkami. Blag mu spomin!

Žumru so stali ob strani in ga podpirali z vsemi močmi Engelbert Gangl, Juraj Režek in podpisane. Juraj Režek je tajnik in podpisane pa blagajnik ves čas, kar obstoji društvo.

L. 1903. je bil predsednik Francišek Gaberšek, l. 1904. Josip Cepuder, ki se je pa odpovedal in prevzel vodstvo društva prvi podpredsednik, Jakob Furlan, ki še danes načeluje društvu.

Prvotno je bilo namenjeno to društvo samo za Kranjsko. Po prizadevanju podpisance se je pa raztegnilo na vse kronovine, ki so zastopane v „Zavezi avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“.

Prvi pokrovitelj društva je rajni nadučitelj Josip Traven, ki je zapustil l. 1906. društvu 7000 kron ter si zagotovil trajen spomenik v „Učiteljskem konviktu“. Blag mu spomin!

„Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta“ ima danes blizu 80.000 K imetja in kadar pride do svojega smotra — do zgradbe konvikta — se začne nova, veselejša in srečnejša doba za slovensko učiteljstvo in njega sirote in otroke.

Dal Bog, da pridemo skoraj do tega smotra!

3. Jubilejska ustanova.

„Učiteljski konvikt“ bo velika dobrota za učiteljske sirote in otroke in sploh za slovensko učiteljstvo. Zna pa Bog, kdaj postane učiteljstvo deležno te velike sreče in dobrote, ker uspeh je odvisen od dohodkov.

Da bi pa tudi sedanji učiteljski rod imel nekoliko podpore za svoje sirote in otroke, smo ustanovili „Cesarja Franca Jožefa l. jubilejsko ustanovo za učiteljske sirote na Kranjskem“.

To se je zgodilo tako-le:

Dne 28. decembra 1895. l. je poročal podpisane na občnem zboru „Slovenskega deželnega učiteljskega društva v Ljubljani“, kako praznujmo 50letnico vladanja Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Predlagal je, da začne učiteljstvo zbirati prostovoljne doneske za to ustanovo. Nabralo se je v treh letih okroglih 2800 K, in dne 2. decembra 1898. l. se je izplačala učiteljski siroti Bogomilji Osana ustanova 80 kron.

Darovi za ustanovo so še vedno dohajali in vsako leto se je pripisalo eno tretjino obresti k glavnici. L. 1906. je pa rajni nadučitelj Traven zapustil za to ustanovo 4000 kron. Danes znaša vse imetje „Cesarja Franca Jožefa l. jubilejske ustanove za učiteljske sirote na Kranjskem“ okroglih 8000 kron, ki so last „Društva za zgradbo učiteljskega konvikta“ v Ljubljani.